(ЗИМОВА КАЗКА)

Zwei Seelen leben,

ach, in meiner Brust*.

J. W. Goethe

Битва була в самім розпалі. Гармати ревіли, мов люті звірі, кидаючи з своїх гирл тяжкі, смертоносні кулі. Ракети лускали високо під хмарами, розсипаючися градом кровавих іскор. Уся широка кітловина стогнала, кричала, гриміла та палала, мов одне пекло. Сонце зайшло, а сумерки, налягаючи на землю, робили весь той образ знищення, різанини і смерті ще страшнішим.

В тім огнистім, пекельнім вирі, де пітьма мішалася з різкими огняними язиками, де смерть являлася у всіх можливих видах, де кров людська димилася і бурхала потоками, а тисячі сильних, здорових і рум’яних парубків ішли по трупах товаришів назустріч неминучій погибелі; в тій безодні знищення й жаху дух людський завмирав, думка губилася, мов порошинка в полі,— чоловік ставався бездушною машиною, живим деревом, яке, нічого не знаючи, нічого не тямлячи, йде, куди йому кажуть, робить, що йому кажуть, і паде, де його постигне неминуча загибель.

У такім самім безтямнім стані був і я ось уже півгодини. Відколи наш капітан крикнув нам: "Марш!" — відколи довкола засвистали кулі, затріщали гранати, залунали зойки ранених, задимилося поле від вистрілів,— від тої хвилі я стратив силу приймати враження, стався машиною. Я знав тільки одне, що наша ціль були ті горючі хати недалекого села, відки сипався на нас густий град ворожих куль.

Ні, я не можу сказати, що знав се! Тільки пожежа, що роздирала тисячами огняних мечів густі сумерки і ще густіші клуби диму,— ота пожежа тягла мене і всіх моїх товаришів до себе, так, як огонь лампи тягне до себе нічні нетлі.

Ми йшли мовчки, топтали по трупах мовчки, бродили в крові мовчки: тільки коли часом сей або той, трафлений кулею, повалився на землю, виривався з його грудей роздираючий крик. Але лише на хвилю! Він зараз затихав під ногами дальших рядів, що, мов сліпа лавина, перевалювалася через нього.

— Бігом до штурму! Марш! — загримів за нами голос капітана.

Той голос, захриплий, але різкий, ухопив нас, бачилось, у могутні кігті і кинув нами наперед, мов важким каменем. Що діялось зо мною кілька мінут по тім розказі — не знаю. У моїй уяві миготять безладно перемішані блиски пожежі, блиски багнетів, гашені гарячою кров'ю, гуркіт вистрілів, зойк, прокляття, стогнання конаючих і глибокі, страшенні рани в покорчених живих тілах людських, освічені вибухами полум'я. Я отямився аж серед села, серед моря іскор, мов муром обведений довкола чорними стовбурами диму, на якімось вільнім місці, мов на вигоні.

Я був сам. Я став, відітхнув важко, озирнувся довкола і знов відітхнув. Після страшенного зворушення я не міг іще прийти до себе, не знав, де я, що зо мною діється й відки я тут узявся.

По хвилі моя притомність зачала вертатися. Перше чуття, яке пригадало мені, що я жию, був глухий, пекучий біль у грудях. Що се? Чи я ранений? Переконуюся, що ні, але біль, проте, не перестає. Довгої хвилі треба було, поки я міг переконатися, що се болить моє серце.

Але чого ж воно болить? Хіба я винен тій страшній руїні? Хіба я можу спинити її? Хіба я міг опертися всемогучій силі, що пхнула мене самого враз із тисячами інших в отсю пекельну долину на кровавий танець? Хіба

я можу чародійським словом загоїти всі рани, спинити всю кров, згасити всі пожежі?..

Довкола мене гриміло, ревло, клекотіло, мов у кітлі. Битва тривала дальше, але покотилася огняною лавиною в інший бік. Довкола мене широким замкнутим кругом клубилися стовбури диму, тріщало горюче дилиння будинків, гуділа велика пожежа. Я стояв у тім огнянім крузі без виходу. Розпалене повітря лилося, мов горюче олово, в мої груди, дух мені захапувало, кров била в жилах молотами, страшенна спрага давила мене за горло, світ зачав колихатися і крутитися в моїх очах...

Нараз дихнула в мої груди хвиля холодного, оживляючого повітря, я випростувався і побачив перед собою — себе самого. Смертельна тривога проняла мене до кості, розбурхана кров ледом стялася і на хвилю, мабуть, зовсім перестала битися. Мов причаровані, впилися мої очі в дивну появу, що німо, з грізним, від пожежі паленіючим лицем стояла передо мною.

— Хто ти? — ледве прошептав я, важко переводячи дух.

— Я Мирон,— відповіла сміло й твердо поява.

Так, се справді був Мирон! Се справді був я, такий сам, як колись, у найкращі, найсвятіші дні моєї молодості! В гордій, смілій поставі, в блискучій зброї стояв мій власний образ передо мною, мірячи мене строгим, грізним оком судді, який бачить перед собою затверділого і непоправного злочинця. Від того погляду мої груди стискалися, вся моя істота тремтіла, мов лист від осіннього вітру. Ох, я чув неясно, але все-таки чув, що не вийду чистим із сього острого суду.

Але в хвилі, коли мої розтривожені думки вспіли зібратися і впорядкуватися, відізвалася в моїй груді сильним голосом любов себе самого і заглушила тривогу.

— Як се ти кажеш, що ти Мирон,— заговорив я, не зводячи з нього очей,— коли я Мирон!

— Ти?— відповів мій двійник коротко, з виразом безперечної погорди. Се одне коротеньке слово дивної появи мов молотом ударило мене в тім’я. Я знов почув глухий пекучий біль у грудях і довго не міг зловити стільки повітря, щоб промовити слово.

— Коли ти Мирон,— сказав я вкінці,— то хто ж я такий? Адже ж оба ми не можемо бути одною особою.

— Не можемо, певно, що не можемо! — потвердив він із згірдною усмішкою.

— То хто ж я такий, коли ти Мирон?

— Ти? Хто ти такий? Вітрова мара, привид моєї розгаряченої фантазії, ніщо!

— Я...ніщо?— крикнув я,добуваючи остатніх сил.— Я привид? Я мара? Але ж у мене тіло, і кість, і крові Але ж я рушаюсь і ходжу незалежно від тебе! Але ж я був тут перед тобою!

Дивний привид грізно наморщив брови.

— Нужденна маро! — сказав він. — Брехлива появо, плоде сумерку і тривоги,— і ти смієш іще сперечатися зо мною? Смієш простягати свої злудні руки проти мене, правдивої, дійсної дійсності? Ну, чим, скажи мені, чим ти докажеш, що ти Мирон, а не я?

Я стояв мов поражений громом. Думка моя була мов одеревіла,— я не міг знайти ніякого доказу.

— Ну, скажи мені, які твої діла, які твої змагання? Куди йдеш? Чого хочеш? За що борешся?

— Я охороняю порядок, роблю порядок, хочу порядку, борюсь за порядок,— пробубонів я, але чув, що сили мої щезають, немов хто половину серця вирвав мені з груді, половину життя виссав із тіла.

— Нужденний привиде! — загуло громове слово мого страшного судді. — І ти говориш, що ти Мирон?Отже, знай, що Мирон той твій порядок уважає пануванням підлоти над чеснотою, а твої діла — служінням тиранії, а твою боротьбу — кровавим злочином! Щезай геть! Ти не Мирон!

— Але чим же ти докажеш, що ти Мирон? — прошептав я.

— Коли докажу, що ти мара, привид, ніщо.

Я зложив уста до насмішки.

— Не віриш іще! Переконайся. Ану, поборімося! Коли ти дійсний Мирон, а я привид, то я щезну від твого вистрілу,—а коли я дійсний Мирон, то ти щезнеш! Адже ж привид чень не переможе дійсності. Стріляй!..

Я прицілився, гуркнув вистріл, і зареготався мій страшний противник.

— Маро нужденна!— сказав він. — Щезай же від моєї кулі!

Блиснув його карабін,— і мов громом уражений я покотився між трупи.

———————————

* Дві душі живе в моїх грудях. Й.-В. Гете (нім.).— Ред.